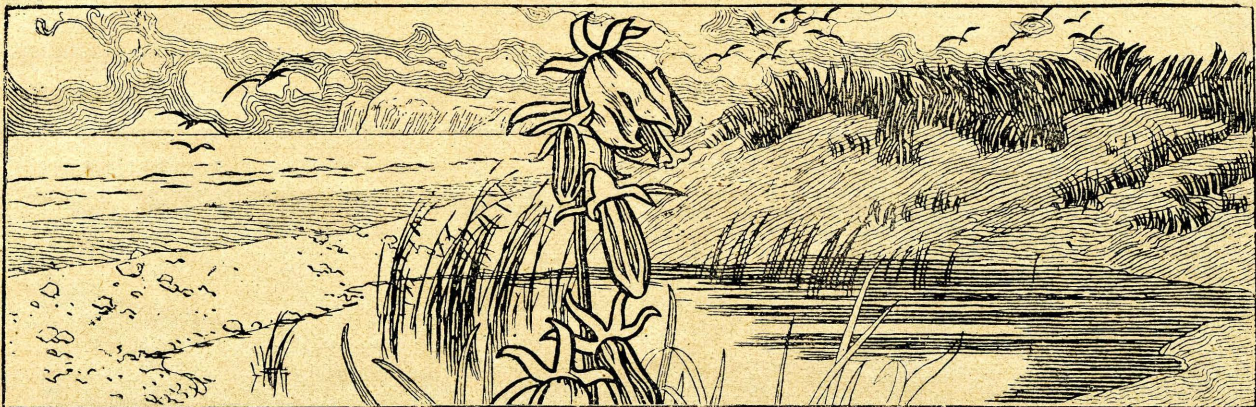

ЛЕГЕНДАТА НА ДЕВНЕНСКИТЪ ИЗВОРИ

Въ моментъ на творчески капризъ Природата е събрала водитъ на четвъртъ България — на Делиормана и Добруджа — за да създаде тукъ едно чудо! Тамъ копаятъ дълбоки кладенци за да намерятъ жилка свежа вода, а тукъ шестъ извора бликатъ изъ хладни недра 2800 метра на секунда, каратъ модерни мелници, образуватъ цѣла рѣка. — Девненскитъ мелници. Какво ще видишъ въ тѣхъ? Колела и напудрени стени. — По нататъкъ! Азъ дори съмъ недоволенъ, че водата е заробена: бихъ желалъ да я вида свободно да блика и свободно да тече презъ полето, накичила брѣговетъ си съ водорасли, златоцвѣтъ и стройни камъши.

Отдалеко виждаме низки зидове, образувачи два почти равни кржга. — Ето изворитъ! Тичешкомъ скачамъ на зида и гледамъ бистритъ басейни. Тѣ сж два, единъ до другъ голѣми колкото голѣмъ харманъ; водитъ имъ се преливатъ. Лѣтното слънце се кжпе въ разтопенитъ кристали, повърхността блести като сребърненъ щитъ и леки концентрични кржгове трептатъ по него: къмъ срѣдата на харманя, дѣното клокочи на едри букли! — „Тамъ нѣма дѣно, казва ни единъ старецъ. Когато косачи влизатъ да откосяватъ водораслитъ, пазатъ се да не попаднатъ тамъ, защото потъватъ като въ бездна и никой не може да ги спаси.“

Малко по нататъкъ кипи единъ водопадъ; другъ изворъ блика цѣлъ потокъ кристални води, която стремително се хвърля въ процепа на шуплести варовници, шуми и се разбива на среброснѣжна пѣна. Хей тамъ е пълноводниятъ „Депсизъ“, образувалъ цѣло езеро, а малко по-нагоре, всрѣдъ сочно-зеленото поле, клокочатъ последнитъ два извора. Единиятъ е оградень кржгло, сякашъ око на жѣдното поле, сърдито загледано въ знойното слънце другиятъ е голѣмъ, бистъръ и свободень! Никой не се е грижилъ да го подгражда и той самъ се е накичилъ по свой вкусъ. Една малка гънка въ почвата, наоколо буйни треви и високостволи маргаритки. По брѣговетъ стройни камъни и между тѣхъ блѣска вода, като кжсчета отъ счупено огледало. По-навжт-

ре — бледожълти водорасли съ мѣнички бѣли цвѣтчета, а по тѣхъ водни костенурки ловятъ мушици и бързо се гурватъ щомъ зърнатъ чужденеца.

Свободниятъ изворъ! Такъвъ е билъ той въ дълбоко минало, когато смѣли мжже отъ далечна страна се явили тукъ да поятъ буйнитъ си коне, а въ подвижното огледало, като сребърни люспи сж трепкали желѣзнитъ брони. Може би самъ Аспарухъ гонень отъ безводието на своята престолна Плиска, често е идвалъ тукъ да си почива, сѣдалъ е съ воеводитъ си на разговоръ, за нови походи, завоевания и слава, а златния му шлемъ е плувалъ въ извора, като загадъчно лунно петно...

Връщамъ се и пакъ спирамъ предъ „Хавуза“*) — възшебния изумурдъ, въ който слънчевитъ лжчи се разтопяватъ на спектрални цвѣтове, танцуватъ на повърхността, потъватъ сякашъ въ глѣбинитъ и пакъ изплуватъ, обагрени отъ неуловими нюанси; Малко овчарче, легнало по коремъ на зида, иска да измери дълбочината, но неговата дълга гега се люлѣе като прѣчица, като детска ржка, напразно посягаща къмъ непостижимото дѣно.

— „Нѣма дѣно! заключава то и се взира въ гиганскитъ водень кристалъ. Водитъ сж непорочно бистри, дѣното се вижда дори съ пѣсчинкитъ, но като подъ магическо стѣкло: такава магия отъ цвѣтове и нюанси излжчва глѣбината! Гледашъ зеленкаво сияние, прѣснато на едри лжчи, като звезда, или разпиляно на хиляди нищчици, като копринено сито — може би слънчевъ лжчъ е попадналъ върху миниатюрното огледало на нѣкоя водорасла? Още не открилъ тайната, съглеждамъ яркочервени петна — тѣ бързо се движатъ, изчезватъ и нови се явяватъ, сѣкашъ невидими водни дюджета, смутени отъ моя погледъ, бързо пренасятъ едри рубини и ги криятъ въ безднното гърло на извора.

Бликащето гърло! то е широко и безднно,

*) Най-красивиятъ отъ шесттъ извори. Басейнътъ има форма на голѣмъ четирижгълникъ, образуванъ чрезъ подзидване, за да се получи скокъ за воденицата. Дълбоко е 5-6 метра.

затова надъ него е поставена тежка желѣзна решетка, за да не падне нѣщо вътре и се изгуби безвъзвратно.

Може би въ този изворъ, когато императоръ Траянъ миѣвалъ отъ тука, сестра му Марциана е изпуснала златната си чаша. Тя отърчала въ шатрата да се оплаче на брата си, но когато двамата дошли и се загледали въ кипящото гърло, чашата по чудо изплувала изъ безднитѣ: Богътъ на извора я повърналъ на прекрасната Марциана! Въ честъ на водния богъ Траянъ съградилъ около изворитѣ цвѣтуещъ градъ и го нарекалъ Марцианополъ — Марцианинъ градъ. Случайнитѣ находки по тия мѣста сж откъслечни слова отъ забравената поема на изчезналия градъ, и днесъ само единъ мраморенъ саркофагъ, изровенъ тукъ, е единичекъ нѣмъ свидетелъ, че въ тѣзи пушинаци нѣкога е кипелъ животъ.

— Кой ще ни разкаже за мраморнитѣ басейни, за розитѣ, навесени надъ кристалнитѣ фонтани, за младитѣ римлянки, които сж мечтали край тѣхъ? — Само изворитѣ! Тѣхната тайна е написана по пѣсчното дъно: вижъ страннитѣ черти и резии, съ които водораслитѣ пишатъ своитѣ руни, но кой вдѣхновенъ поетъ ще ги разгадае?

Плачуци върби свеждатъ вейки до самата повърхность и мълкомъ оглеждатъ скръбната си красота. И когато повѣе вѣтрецъ, въ водата заиграватъ хиляди листенца, преплитатъ се, трептятъ, преливатъ формитѣ си — басейнътъ се изпълва съ животъ, който нѣма име... И струва ми се, че изъ дълбинитѣ се показва жаба съ корона на главата и ме запитва:

— Не видѣ ли кжде отиде Марциана?

— Сестрата на императоръ Траянъ? шепня очуденъ. Тя е умрѣла преди хиляди години!

Но жабешкиятъ царъ спокойно вдига ципестото си прѣстче и сочи къмъ гърлото на извора:

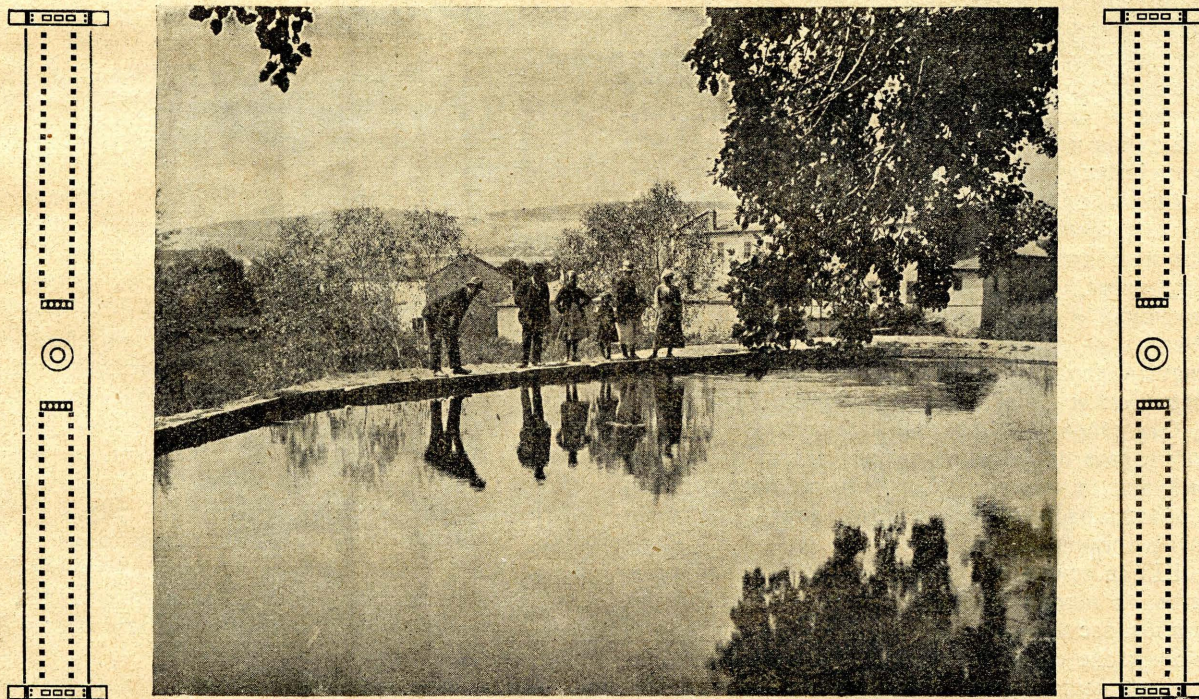
— Не, смъртни човѣче! Нощта тя прекара тамъ, въ моя дворецъ, и златната ѣ чаша само до половината е изпита...

Група млади туристи, токущо пристигнали, съ радостни викове се спускатъ къмъ басейна, наकाваватъ се по зидовеѣ и водното огледало въ мигъ се изпълва съ жизнерадостни лица. После групата отива къмъ другитѣ извори, връща се, и подъ сѣнката на стария брѣстъ при водопада, си устройва игри и пѣсни.

— Мѣстото зове! мисля си азъ, и спомнямъ си нѣкога прочетени страници, че преди двадесетъ вѣка, младежки спортни организации сж цѣфѣли по тѣзи мѣста и на опредѣленъ день, въ честъ на бога-покровителъ Дерзелатесъ, устройвани сж били игри и състезания, наречени „Дерзалеи“, които свършвали съ пѣсни и любовъ, край прекраснитѣ извори. И една мраморна плоча, изкопана тука, ни говори съ своя надписъ, че дори единъ римски цезаръ — Маркъ Антони Гордианъ — е идвалъ въ града на изворитѣ Марцианополъ и е присѣствувалъ на Дерзалеитѣ.

— Обичамъ вашия възторгъ, младежи на моето време, но жая за изчезналитѣ Дерзалеи, когато тукъ, край нѣкой отъ тѣзи извори, е стоялъ Цезаръ и млади римлянки сж плели вѣнецъ за победителя...

Любомиръ Владикинъ.

Девненскитѣ извори

фот. Г. Трайчевъ

ОБЩЕСТВЕНА ОРГАНИЗАЦИЯ ЗА ЗАКРИЛА НА ПРИРОДАТА

Отъ Янъ Гвалбертъ Павликовски

Природата за насъ всички — (за всички безъ огледъ на професия и обществено положение) — е общо жилище и то жилище, отъ което не можемъ да се изнесемъ, освенъ, разбира се, кога тръгнемъ за оня свѣтъ. Така щото явно е, че въ интереса на всички ни това жилище трѣбва да бѣде колкото може по-прекрасно и по-мило. И ако не всички си даватъ смѣтка за това, то е по сжитѣ причини, по които дори въ среди, материялно добре поставени, срещахме жилища занемарени или варварски. Имено: по липса на култура. Ето пащо заедно съ рззпространяването на истинска духовна култура изработва се съзнание за нуждата отъ по-свършенна и по-благородна култура на материялното т. е. на всичко, което ни окръжава. И заедно съ това духовно облагородяване иде съзнанието, че въ състава на тая материялна култура която опредѣля ликътъ на земята, влизатъ не само произведенията на човѣшката ржка, но сжщо така и дори преди всичко по-висшата отъ тѣхъ и незамѣнима съ нищо природа.

Въ нея, въ природата, можемъ да различимъ две форми: природа преобразена чрезъ човѣшкия трудъ и природа дива, първобитна. И дветѣ тия природи иматъ свои идеални ценности и дветѣ трѣбва да бждатъ пазени. Но въпроса за „закрила на природата“ се отнася преди всичко до дивата. Тя има особени *идеални ценности*: освенъ ценността ѝ за науката, за *познанието*, която не е безразлична за днешния културенъ човѣкъ и безъ той да е специалистъ е естественикъ, сжщо така особена стойностъ има дивата природа въ *естетично и емоционално* отношение, и тая стойностъ добива все по-голъмо значение тъкмо чрезъ контраста съ все по-засилващата се артификация на живота. Въ състава на това *чувство* къмъ природата влиза и чувството на обичъ къмъ свойскитѣ ѝ белези, или съ други думи елементъ на традиционализъмъ и национализъмъ, безъ който никога култура изобщо не може да има своя физиономия и е подобна на фабричната тарлета. Най-сетнѣ — и свързания съ това отношение къмъ родната природа — стремѣжъ да се запазятъ въ нея *историческитѣ* или дори *легендарни паметници*.

Отъ такова разширяване задачитѣ на закрилата на природата произтичатъ твърде важни последици: промѣнятъ се постулатитѣ, които се поставятъ въ тая областъ на законодателството, измѣня се характера на организацията.

Що се отнася до природозащитното законодателство, то негова основна черта е изваждането отъ употребѣ, респективно ограничаването на свободното разпореждане съ нѣща, които бѣзъ това били обектъ на неограничена собственостъ, — ограничаване въ името на публичния интересъ, свързанъ съ тия нѣща. Съ разширяването понятието на зак-

рила, разширяватъ се и границитѣ ва тоя публиченъ интересъ. Въ това отношение законодателствата въ различнитѣ страни иматъ различенъ характеръ, въ зависимостъ отъ това, какво становище заематъ спрѣмо четиритѣ главни мотиви, които сж: естествознавски, естетиченъ, възпоменателно исторически и най-сетне грижата за запазване своеобразния мѣстенъ характеръ на пейзажа.

Въ *Прусия*, разпоредбата, чрезъ която се учредява Държавния Институтъ за закрилата на Природата отъ 1906 г. стои на естествознавско становище и иска да запази преди всичко ония творения на природата, отъ които сж се запазили само остатѣци и които сж застрашени отъ пълно загиване. Това е закрила на „остатѣцитѣ“ на природата, живота обаче корегира тази едностранчивостъ. Защото закрилата на природата тукъ остава предимно повѣрена на дружествата за закрила на родното („Heimatschutzverein“), които редомъ съ закрилата на етнографическитѣ черти на известни околии, се грижатъ и за запазването историко-възпоменателнитѣ и естетичнитѣ, а преди всичко характерно свойскитѣ черти на известни околии. Тѣ се грижатъ и за запазването историко-възпоменателнитѣ и естетичнитѣ, а преди всичко характерно-свойскитѣ черти на пейзажа.

Френския законъ отъ 1906 г. носи наименованието „Законъ за закрила на паметниците на природата и на мѣстноститѣ, *имащи художественъ характеръ* и има предвидъ изключително естетическия мотивъ.

Норвежския законъ отъ 1910 г. изброява всички други мотиви, освенъ естетичния.

Бернския законъ отъ 1912 г. изпуща историческия мотивъ.

Въ *Полша* първоначалнитѣ правителствени проекти стояха на тѣсното становище за запазване „остатѣцитѣ“ въ природата; единъ пасажъ въ единъ отъ тия проекти се изказваше даже, че въ свободната природа трѣбва да се пази това, което не може да се прибере въ музей. Въ сжщото време обаче Министерството на културата и изкуствата взе инициативата за запазване на пейзажа отъ естетична гледна точка. Вещитѣ лица тогава изказаха мнение, че закона трѣбва да бѣде единъ и да обгръща всички мотиви; зашто ако разни органи се грижатъ често пжти за единъ и сжщъ обектъ отъ разни гледни точки, и възъ основа на разни предписания на закона, то отъ това биха произлѣзли нескончаеми бъркотии, би се тровилъ живота на всички дейци въ това поле и тѣ биха предпочели да се махнатъ отъ този хаосъ.

Това последното мнение победи и Държавната Комисия за Закрила на природата въ проекта за своитѣ ограничителни предписания означава като обектъ

на закрила всички творби на природата било по единично, било цѣли групи, а сѣщо така и цѣли пейзажи и мѣстности, чието запазване било по естество научно, било по естетически или историко-възпоминателни съображения, било пъкъ за самобитно-туземни черти — лежи въ интереса на обществото.

Тази разнородност на мотивитѣ се отрази сѣщо така и въ личния съставъ на Комисията чрезъ назначаването на членове и вънъ отъ кръга на естествоведитѣ. Но все пакъ остана известна неясностъ въ опредѣлението границитѣ на компетенцията между Комисията (подчинена на Министерството на Въроизповѣд. и Нар. Просвѣта) отъ една страна, а отъ друга М-вото на културата и изкуствата, което споредъ учредителниятъ си указъ трѣбва да се грижи за паметниците на културата, при което подъ това понятие е привлеченъ донѣкъде и пейзажа. На практика това би могло да докара до неочаквана бъркотия. Комисията за „Закрила на Природата“ държи смѣтка за тия съотношения по такъвъ начинъ, че покани въ числото на своитѣ представители и представители на М-вото на Културата и изкуствата, за да се избегнатъ евентуални противоречия и да се поддържа връзка въ действията. Впрочемъ обединяването дветѣ М-ва: на Нар. Просвѣта и на изкуството и Културата въ едни рѣше, както е сега, или пъкъ тѣхното организационно сливане въ едно, ще допринесе несъмнено за консолидацията.

Още по-важенъ е другъ изводъ отъ факта, че постулата за защитата на природата не се зиключава само въ границитѣ на научно-естествоизпитателния интересъ. Това е, че за дѣлото се спечелва заинтересуваностъ на широкитѣ обществени слоеве и по такъвъ начинъ то става тъй да се каже социаленъ въпросъ. Отъ гледна точка на естественика това е особено важно, понеже той ще може по-лесно да осъществи своитѣ постулати, като ги свързва съ това широко течение. Защото азъ поставямъ тезета, че никакво законодателство, никакво държавно организиране не ще смогне съ успѣхъ да изпълни задачитѣ за закрила на природата — ако то не се постави на широка обществена основа. Отъ това, дали

ще се проникнемъ отъ туй убеждение зависи, споредъ менъ, успешността на всѣка работа досежно закрилата на природата. За да се докаже тая теза, трѣбва преди всичко да се установи възгледа: какво е въ сѣщностъ защитното законодателство и въ какво може да се състои дейността на държавата въ тая областъ.

Отъ кого закриля закона дадено творение на природата? Дали отъ злодѣя и грабителя, или предъ увреждача, чието деяние подпада подъ углавния законъ за злоумишлено увреждане чуждата собственостъ? Не; за това биха били достатъчни предписанията на общото наказателно право или пъкъ наказателнитѣ предписания на другитѣ закони като: горски, риболовски, ловджийски, воденъ, за защита

Искъра при Карлуково

фот. Г. Трайчевъ

на полската собственостъ и др п. Или поне могло би тукъ да се повдигне оценката на стойността на известни обекти, като особено ценни, за да може по тоя начинъ да се повдигне тѣхната наказателна квалификация. Въ сѣщностъ, обаче, наказателното законодателство нѣма работа само съ такива увреждачи: то започва тепърва отъ тамъ, дето се касае за защита на даденъ обектъ отъ неговия законенъ притежател. Собственостъ — това е право произволно да разполагашъ съ нѣщо, да можешъ да го употребявашъ, използвашъ, видоизмѣнявашъ, да го изхабишъ и унищожишъ; ограничаването на собственика въ което да било отъ тия му права значи частично да му се отнесе собственостъта, ако не чрезъ пълно, то чрезъ частично отчуждаване. Това ограничение може да бѣде два вида: или обективно ограничение правото на собственостъ, т. е. вдинъ видъ стѣсняване отъ страна на закона кръга на понятието за това право, тъй че отъ кръга на

*) Статията е писана въ 1922 г. Днесъ М-вото на културата и изкуствата по бюджетни съображения е слѣдно съ М-вото на Просвѣтата и Въроизповѣданията.

понятието за собственост биват изключени известни атрибути, — или пък може да бжде ограничение само на субективното, т. е. индивидуално право на собственост, изворъ на което за всъки случай е специаленъ юридически актъ. Обикновено тоя актъ е договоръ, тъй като притежателя както може да се лиши отъ цѣлата своя собственост, тъй може да се лиши и отъ нейна частъ или отъ известенъ нейнъ атрибутъ.

По нѣкога, обаче, този актъ има едностраненъ характеръ. Той бива наложенъ на собственика отъ държавата: това е нарушение на правото за собственост. За да бжде то законно обосновано трѣбва да съществуватъ известни специални условия, означени въ цивилизованиѣ и правови държави отъ конституционниѣ каутели. мотивътъ трѣбва да бжде несъмненъ и преобладаващъ интересъ на публичното благо, констатиранъ отъ единъ компетентенъ и безпристрастенъ органъ, а освенъ това за отнетото право трѣбва да се даде на собственика съответния париченъ еквивалентъ.

Отъ тѣзи три начина на ограничение собствеността — първия, т. е. модифицирането на обективното съдържание на самото право е най-изгодния, но е много недостатъченъ. Защото той може да се приложи — и то не винаги — само спрѣмо предмети, означени видово, а пъкъ въ повечето случаи предметитъ, заслужаващи запазване могатъ да се означатъ само индивидуално. При приложението на второто средство, т. е. при доброволното отстъпване собствеността или нѣкои нейни атрибути, било безвъзмездно, било съ обезщетение, лесно е да разберемъ каква голѣма роля играе общественото мнение. Въ Прусия, дето до сега нѣма отчуждаване на собственостъ зарадъ закрила на природата, чрезъ това именно средство — сж успѣли да направятъ твърде много. Въ Франция отчуждаването се смѣта за последно средство, и преди да се пристъпи къмъ него винаги се прави опитъ да се получи доброволното съгласие на собственика.

Третото средство, отчуждаването, било на пълното отчуждаване на собствеността, било принудителното ѝ ограничаване чрезъ т. нар. „административна служебностъ“, трѣбва да бжде изключително, защото струва много скъпо. Така напр. въ богата Франция, закона отъ 1906 г. подчертава, че въ никой случай разноска по отчуждаването не ще падатъ върху държавната хазна, а че ще се покриватъ отъ окръжнитъ (департаментални) бюджети, въ законитъ на други държави сжщо така има ограничения сѣ отъ тая гледна точка. А вънъ отъ всичко това, отчуждаването е твърде непопулярно средство и само общото убеждение, че това, което предизвиква прилагането му е действително отъ публиченъ интересъ, може да премахне или смекчи тая непопулярностъ. А пъкъ не е безразлично дали се действува съобразно съ общото мнение или противъ него. Такова мнение най-често се създава локално. Затова по е добре, когато инициативата за закрила изхожда отъ окръга, града, селото отколкото отъ

центъра на държавата. Разбира се тая инициатива трѣбва да се предхожда отъ съзнание: а къмъ събуждането и изработване такова съзнание води отъ една страна пропагандата на идеята, а отъ друга привличането къмъ съдействие колкото се може по-широки слоеве на обществото.

А и независимо отъ това, дори за самото фактическо прилагане на закрилата пакъ — за да бжде тая успѣшна — трѣбва да се търси опора въ обществото. Защото най-добрата жандармерия е съзнателността на масата и общественото мнение. Не трѣбва да се мисли, че това е много отдалечена цѣль защото на първо време е достатъчно да се уреди въ общината скромно дружество „приятели на държавата“ или нѣщо подобно, или пъкъ да се заинтересува, ако ще би и само едно лице и да му се повѣри почетната функция на делегатъ и др. п.

Въпроса за закрила на природата е лежалъ обикновено въ ржцетъ на дружеството; когато държавата се зае съ него тя пакъ привлече за сътрудничество гражданитъ. Чиновническиятъ елементъ въ случая не само не е достатъченъ, но и по много съображение не подхожда за тая работа. Най-далечъ въ обществената автономия е отишла, изглежда Бавария; държавата тукъ е организирила само централното отдѣление за сдруженията и го е усилила съ придадени чиновници. Въ Франция окръжнитъ комисии, създадени възъ основа на закона отъ 1906 г. се състоятъ главно отъ гражданството: делегатитъ на окръжнитъ съвети, учени, артисти и литератори. Въ Прусия сж създадени провинциални комитети, въ състава на които влизатъ лица повикани изъ срѣдата на гражданството, а особено председатели на дружествата. Централенъ органъ е една личностъ: ученъ, проф. Гонвенцъ. Периодичнитъ събори на представители на дружествата и на провинциалнитъ комитети само информиратъ и обсъждатъ. Другаде, както е напр. въ Олденбергъ, съвещателенъ органъ на правителството сж тъй нар. „пазителитъ“. Има и колегиални съвети нар. „съвети за паметниците на природата“. Такива сж различнитъ типови организации съ участие на граждански елементъ. Може да се прибави още и Швеция, дето цѣлия въпросъ е даденъ отъ ржцетъ на Академията на Наукитъ. Има обаче и организации, дето гражданскиятъ елементъ не е застъпенъ както напр. въ Бернския кантонъ, дето съ закрилата на природата сж натоварени горскитъ власти. Ала и тукъ безъ съмнение свободната инициатива на сдруженията, които се обръщатъ къмъ официалнитъ оргари съ изложения и постулати, не е безъ значение; степента на това значение зависи отъ жизнеността и енергията на самитъ сдружения.

Въ Полша комисията за закрила на природата се състои отъ граждански елементи; главно учени естественици, а покрай тѣхъ артисти и други дейци; има и чиновници, делегирани отъ министерствата.

Въ президума и въ изпълнителния отдѣлъ не заседаватъ чиновнитъ. Отъ граждански елементи подобни на тия въ Главната Комисия сж съста-

вени и провинциалните органи. Тукъ участието на гражданският елементъ намира още по-широко приложение чрезъ т. нар. Кураторивенъ съветъ, съ съвещателенъ органъ на Кураторията, въ които ще се поканватъ въ широкъ размѣръ съответно квалифицирани лица и общественици, между които и представители на сдружения. По тоя начинъ инициативата и дейността на сдруженията ще бѣде координирана и по-успѣшна като влезе въ непосредна връзка съ държавната организация. Но тази организация се старае да пусне по нататъшни нишки въ обществото: дори въ най-затѣнениѣ кѣтове на провинцията, тя — щомъ намери подходящи лица — назначава ги за „делегати“ и за свои официални представители и имъ възлага да ѝ представятъ предложения на закрила, да бждатъ надъ взетитѣ подъ закрила паметници на природата и да се споразумѣватъ по тоя въпросъ съ административнитѣ власти, а освенъ това и да правятъ пропаганда и да даватъ починъ за дружествени и други спонтанни обществени акции въ природозащитната област. Освенъ делегатитѣ назначаватъ се и „кореспонденти“, които нѣматъ официаленъ характеръ, а само служатъ за информатори на Комисията или на Кураторитѣ, и постепенно като се интересуватъ все повече за въпроситѣ по закрилата на природата и се запознаватъ съ нейнитѣ методи, могатъ да станатъ твърде ценни инициатори за спонтанната обществена акция въ тази област.

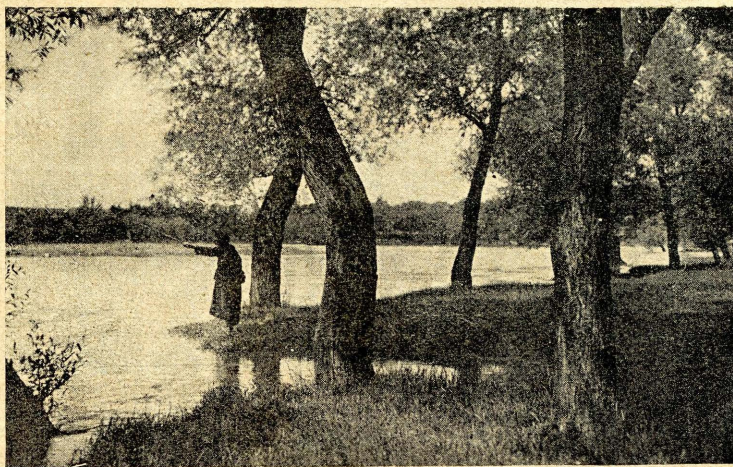
Предписанията, които организира Държавната Комисия за закрила на природата, ѝ предписватъ да дава потикъ на сдружавания, както и да поощрява различнитѣ съществуващи вече сдружения (напр. естествоизпитателни, отечествознавски, туристически, за разхубавяване на страната и др.) да приематъ въ кръга на своята дейностъ и закрилата на природата. Такива д-ва могатъ да се назначаватъ за делегати на Дър. Ком. за Закрила на Природата, чрезъ което тѣхната акция, посочвана отъ Комисията става позискана и консолидирана. По този начинъ организацията на закрилата на природата прониква въ обществото.

За свързване сношения въ дружествата най-добро средство е кураториния съветъ.

— Между сдруженията, които служатъ за защита на природата единъ типъ особено изпъкна въ Германия, а значението му расте и въ Франция. Това сж сдружения за закрила на родното, „нашенското“ (Heimatschutz, régionalisme.). Въ този типъ отлично се съчетава идеята за запазване етнографскитѣ черти на известна околностъ обичай, исторически паметници, съ идеята за „разхубавяване“ на околността като същевременно се запазятъ нейнитѣ самобитни черти и идеята за закрила на природата, схващана главно като стремежъ да се запазятъ характеристичнитѣ мѣстни черти на пейзажа. Запаз-

ването на родното „нашенското“ е идея сродна на патриотизма, може да се каже дори, че е негова възпитателка. Въ Германия „Heimatschutz“-итѣ сж най-силната опора за закрила на природата.

Популяризирането на идеята за закрила на природата, а особено популяризирането ѝ въ връзка съ закрилата на „нашенското“ носи една последица, за което трѣбва да се държи смѣтка. Това е голѣмото разширяване кръга на закрилянитѣ предмети, не само по отношение на тѣхнитѣ категории, но сжщо така и на тѣхната важностъ, а следователно и на тѣхното количество въ кръга на отдѣлнитѣ категории. Явяватъ се като обекти на закрилата нѣща, които иматъ само локална важностъ, разни тѣй да се каже „провинциални величия“, дървета, които се смѣтатъ за великани само въ дадено селце, животни, които на дадени десетки километри по нататѣкъ сж нѣщо обикновено или скали, който извикватъ съжалителна усмивка у планинския жителъ и др. т. Разбира се

По р. Искъръ

фот. Дацовъ

държавната организация за закрила на природата нѣма никакъвъ поводъ да се занимава съ подобни забележителности — освенъ ако я запитатъ за мнението ѝ. Но отъ това съвсемъ не следва, че едно такова движение би трѣбвало да се пренебрегва. То върви ржка за ржка съ запазването и на истински и важни паметници на природата; а освенъ това има и своята локална стойностъ. Всѣки си урежда жилището съ средствата, които има; а добре е винаги когато се прави нѣщо, дето даже и средства липсватъ. Това е работа различна по категория отъ закрила на природата въ тѣсния смисълъ на думата, работа която би трѣбвало да бѣде ръководена по-скоро отъ нѣкаква централа на д-вата за закрила на „нашето“, но все пакъ не е безразлична и за целитѣ на закриляне природата. Подобенъ случай представя въпроса за тѣй нареченото „украсяване на мѣстноститѣ“. Когато се говори за това не трѣбва да се подразбиратъ непременно ония китайски беседки, поставяни по върховетѣ на скалитѣ

или теракотови джуджета, надничачи изъ горската папратъ. Този родъ измъдрици на глупостта и лошия вкусъ, въ който сж специалисти — или поне бѣха — германцитѣ, бѣха причината да съществуватъ единъ видъ военно положение между идеята за „украсяване“ и идеята за закрила на природата. Въ огъня на борбата се чуваха идеи, че природата изобилно не може да се „украсява“ и че трѣбва по принципъ да се остави такава каквато си е. Този лозунгъ, твърде умѣстенъ по отношение на дивата природа, изглежда, да забравя, че по-голѣтата частъ отъ земята биде видоизмѣнена чрезъ културата и изкуството на човѣка. И когото тѣзи промѣни сж плодъ на нехайство, невежество, на изключително материални съображение или лошъ вкусъ, има ли нѣкаква причина да ги считаме неприкосновени? — Напротивъ! Когато се отнася за артифицираната природа, въпроса за нейното оформяване, т. е. „разхубавяване“ е въпросъ съ голѣмо културно значение. И това е пакъ категория различна отъ закрилата на природата, но и отъ това течение дѣлото за нейната закрила може и трѣбва да се ползува. Направлявано добре — това течение буди любовъ къмъ природата и отваря очитѣ за нейната хубостъ, и по тоя начинъ посредничи за разбиране нуждата отъ съхраняване нейнитѣ паметници. Така щото нѣма никакво противоречие въ препорѣчването да се свързватъ връзки между организацията за закрила на природата и дружество за „разхубавяване на сраната“ трѣбва напротивъ, да се уговорятъ тия последнитѣ

д-ва да приематъ въ своитѣ устава и принципа за закрила на природата.

Както виждаме идеята за закрила на природата може да добива разни модификации и чрезъ разни струи да прониква въ обществото. Тя има връзка съ твърде жизнени интереси на това общество. Идеята за закрила на природата има много нѣщо общо съ етиката . . . Не е клонъ отъ науката или работа на специалисти, а е норма за постъпване, която трѣбва да бжде норма обща. Както етиката не би отговаряла на своето предназначение ако би поискала да бжде култивирана само въ кръга на специалиститѣ етици, тъй е и закрилата на природата. Тя и по това прилича на етичнитѣ норми, че разширява понятието за дългъ и отговорностъ, а сжщо и чувството за солидарностъ и любовъ и вънъ отъ сферата на отношенията съ хората, на цѣлото (както го наричаше Мицкевичъ „нѣмо царство“). Само ръководството се пада тукъ на специалиститѣ, а дейността — на всички. Всѣка любовъ, всѣка способностъ тукъ (особено въ организирането защита на „нашенското“) е да намѣри съответно поле за себе си.

Прочее трѣбва да се работи съ въодушевление за да се присади въ широкитѣ маси на обществото идеята за защита на природата, тая която чрезъ толкова връзки е свързана съ общата и съ гражданската култура.

(Изъ сп. „Ochrona Przyrody“, органъ на държ. ком. за Защита на Прир. въ Полша — 1922. кн. 3. Стр. 3—9).

ИЗЪ СТАРА ПЛАНИНА

(Изъ запискитѣ на единъ ученикъ)

Едвамъ дочакахме последния часъ. Предстои ни дългъ пѣтъ, приближаваше да се изпълнатъ нашитѣ мечти. Но кой отъ насъ мислеше за нѣкаква подготовка, кой отъ насъ се надѣваше да го вали снѣгъ презъ юний по върховетѣ на Стара Планина? Пъкъ и кой отъ насъ познаваше изобщо планината?

Въ онзи тържественъ моментъ насъ ни интересуваха повече какъ да се изкопчемъ по-скоро отъ домашнитѣ, защото усетѣха ли се нашитѣ тайни планове, всичко би отишло на пусто. За мигъ биха се разрушили мечти и блѣнове.

Ударва и звънеца, последнитѣ думи отъ молитвата замиратъ въ стаята, навънъ коридоритѣ зашумяватъ отъ веселъ народъ. И тъжно и радостно.

Но нѣма какво да се бавимъ. Раницитѣ сж готови, а ето и Мургащъ, подъ него е Орхание, а на нѣколко сантиметра по картата е Тетевенъ. До Троянъ пъкъ се нижеше по-нататъкъ нѣкакъвъ пѣтъ. Разходка за нѣколко дена, не сж нужни нито много провизии, нито пари. Горчива младежка измама! Още на другия день едвамъ се отплатихме за козийто млѣко на единъ овчаръ.

Полето малко ни интересуваше. Да се спираме на почивка подъ тънката сѣнка на върбитѣ тогава, когато предъ насъ идѣха планинитѣ! Това би било страшна обида за насъ. Пенливитѣ води на Искѣра можеха да забавляватъ други, насъ ни мамѣха сега далечнитѣ силуети на незнайнитѣ балкани, тъмнитѣ онѣзъ облаци, които като нѣкакви странни чудовища надничаха надъ Баба и чакаха да загасне слънцето, за да се отеглятъ и изчезнатъ и тѣ въ покоитѣ на планината.

Задирваме се съ случайнитѣ пѣтници, подхвърляме шеги, слушаме вечернитѣ пѣсни на птички и шурци и вървимъ. А предъ насъ Мургащъ все разте и разте. Мракъ бѣ настѣпилъ, когато престѣпихме прага на манастирския дворъ при Бухово. Първо ношуване — първа незгода. Една стая съ 3—4 легла, а ние сме десетина души. Напразно стареца ни показваше нѣкакъвъ надписъ отъ князь Батембергъ. Никой не се осмѣляваше да напустне извоюваното мѣстечко на манастирското легло.

Рано сутринта ни събужда клепалото. Нощта премина като мигъ. Грабваме раницитѣ и ползваме

по склоновете на Мургащ. Дебела роса е покрила сега планинския килим, мокрота прониква чакъ в обущата. Отъ върха лъха свежъ въздухъ, а задъ насъ тамъ долу свѣтлее полето, заляно отъ утриното слънце.

Изкачването, като всѣко изкачване, трудно, изморително. Да влачишъ раница, шинелка — е-ехъ тази шинелка, колко съмъ я благославялъ презъ Троянския балканъ, когато ни застигна снѣга! А на всичко отъ горе и дълги панталони. Но както и да е. Къмъ обѣдъ бѣхме на върха.

Току подъ краката ни е Орханйското поле — зеленъ губер, потънало въ планините. Презъ него не се вижда да протича никаква рѣчица, но Стара планина не го забравя. Тя редовчо му праща презъ лѣтото влага и го полива съ своитѣ дъждове. Като маниста сж нанизани въ политѣ на планината Литаково, Врачешъ, Гурково, Правецъ.

Спускаме се по пжтеката за Врачешъ и въ Орхане пристигаеме на смъркване. Защо нѣкога този градецъ се е наричалъ Самунджиево незнамъ, но всички така бѣхме изгладнели отъ пжтуването, че кой знае колко самуна биха ни били потрѣбни за вечерята. Тукъ нѣмаше какво да споримъ за легла. Голитѣ дъски на училището бѣха достатѣчни за всички.

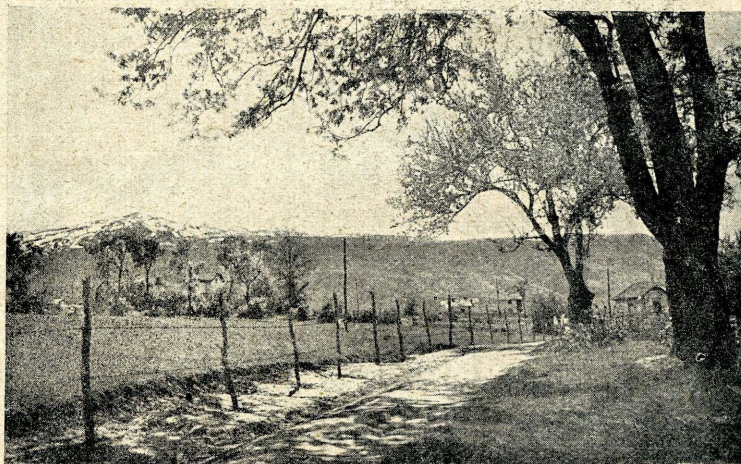
На третия день се движимъ вече бавно, по двама, по трима и сме се разточили на цѣль километъръ. Така минаваме с. Ладжане. Но тукъ сждбата ни вече измѣни. Отъ къмъ Мургащъ се подадоха черни облаци, задуха вѣтръ, вихрушки се завиха по пжтищата, после се всичко стъмни, загърмя, заваля. По пжтя се образуваха малки вадички, въ локвитѣ заскачаха жуберчета, а ние смѣло крачимъ все напредъ.

Ношувахме въ Осиковица. Малката вадичка покрай училището сега е пълноводна рѣка, която шуми, блѣска се и носи камъни, дървета, свлечени отъ планината. Но дъждътъ е престаналъ, облацитѣ, побѣлели отъ лунния блѣсъкъ се носятъ леко и високо надъ заспалото село. Далече, далече на югъ се очертаваха и прозираха унесенитѣ въ снѣгъ върхове на Стара планина. Гледамъ въ тъмнитѣ недра на Балкана, по плешитѣ му се докосватъ загубени облачета, мечтитѣ ми отлитатъ съ шумътъ на рѣката, и азъ напраздно се стремя да доловя нѣщо въ нощта. Нищо не нарушава тази свещена тишина. Само сѣнката на единъ изоставенъ кѣнь преминава отъ време на време като привидение подъ прозореца.

Колкото отиваме по къмъ изтокъ, толкова пжтя става по труденъ. Малкия Искъръ, сега съвсемъ не е малъкъ. Преминаваме желѣзния мостъ, напускаме шосето, поемаме направо презъ баиритѣ и по коритото на малка рѣчица стигаеме с. Голѣмъ Изворъ. Кжщитѣ на това старопланинско селце сж покрити съ плочи и сж прѣстнати на цѣли километри по те-

чението. То имаше видъ повече на една дълга улица. Въ селото много не се бавимъ и по прѣкапжтека, показана ни отъ приветливъ овчаръ, се изкачваме до билото на Лисецъ, кацналъ надъ самия Гложенски манастиръ. Гледката отъ тукъ къмъ полето и Тетевенскитѣ върхове е чудна. Предъ насъ сж Трескавецъ, Коня, Орля, Петрахилъ, Васильовската планина, а долу пъкъ се провира Витъ, устремилъ се сега и понесълъ дъждовнитѣ води къмъ Дунава. Планинско чедо! Той се спуска отъ най-високитѣ върхове на Срѣдна Стара планина: Баба, Свещи Пласъ и Веженъ, минава подъ сѣнкитѣ на тъмнитѣ букаци, поотпочива си при Тетевенъ и после пакъ забързва къмъ равнината, дето го очакватъ зажднелитѣ устни на толкова много хора и добитѣкъ.

Обичамъ планинскитѣ градчета. Чисти, спрет-

Витоша

фот. Дацовъ

нати, съ много вода, много въздухъ и винаги нѣкакви шеметни върхове надъ тѣхъ. Тетевенъ може би да е въ това отношение първъ. Отсѣкжде обграденъ съ върхове и то какви! Никоя човѣшка рѣка не би съградила по-величествена пирамида отъ Петрахилъ. Представете си нѣкаква отвесна стена, хилядо метра висока, изпречила се като великанъ предъ градчето. Искалъ бихъ да бжда тукъ есенно време, когато пожълтеятъ листята, когато планината се приготвя да заспи. Кой знае какви цвѣтове биха се получили отъ всички тия шубраци, нависнали сега надъ пжтя и потопили клонитѣ си въ мѣтнитѣ води на Бѣлия Витъ.

Напускаме Тетевенъ, но нѣкаква тжга ме обхваща. Отиваме на поклонение. Тукъ нѣкжде е падналъ „Войводата“. Предъ менъ се мѣркатъ измжченитѣ образи на о. Кирила, Бенковски, Зах. Стояновъ и тѣхнитѣ другари. Гладни, гонени, тѣ сж търсели тукъ убежище и хлѣбъ, а срещнали дѣдо Въля.

— Мълчете и са молете Богу само, който са смии надъ нашитѣ теглила и ни испрати тоя свети старецъ, забелѣзалъ отецъ Кирилъ.

Историята по-сетне се знае. Заведени въ оно-ва злокобно мѣсто къмъ Костина рѣка, тѣ всички

почти били избити. Ето какво разправя Зах. Стоянов за тази печална и трагична история: „Наредь единъ по единъ, пакъ най-напредь благодетельтъ ни (дѣдо Вѣльо), ние турихме кракъ на ласкавото мостенце. Азъ вървѣхъ най-огподире. Рѣката не бѣше много дълбока, но тя течеше бързо, като куршумъ. Брѣговетъ ѝ отъ дветъ страни иматъ височина по нѣколко аршина. На това мѣсто, дето я минувахме ние, гората бѣше до толкова гъста, щото надъ главитъ ни са образуваше сводъ отъ заплетени клони, който представляваше покрита чаршия. Дордето преминемъ по мостенцето, сѣки си държеше пушката хваната презъ половината, за да пази равновесие.

Благодетельтъ ни и Бенковски бѣха стѣпили вече на противоположниятъ брѣгъ, а ние трима съ

виждаше, ни пушка, ни дяволъ? Менъ ми се стори че всичко това е сънъ.

Щомъ препукаха първитъ пушки и изреваха грубитъ гласове, гъстъ облакъ отъ барутенъ димъ напълни празното пространство надъ рѣката. Вижда се работата, че азъ съмъ останалъ вцепенъ на моста за нѣколко секунди. Помня само, че когато презъ облацитъ димъ са примерджа Бенковски, който трепереше, съ разперени рѣце, а после се изкриви на една страна и рухна на земята по очитъ си. . .

Настигнахме една пъргава бабичка, съ мотика презъ рамо. Тамъ на нѣкои склонъ, въ нѣкоя долинка имъ била нивата.

— На нашата нива, вика, дето сега отивамъ, убиха Савата. Коститъ да се разнижатъ на Нею, изедоха момчето. Добрата старица говореше за Савата Младеновъ, единъ отъ четата на Ботевъ и другаръ на Левски. И неговата участъ е сжщата както на Бенковски — предаденъ отъ дѣдо Нею.

— Ами дѣдо Вѣльо помнишъ ли, пите таме бабата.

— Какъ да го непомня. То се вика полани умрѣ. Въ гроба да се скапе. Що му чинеше момчето, та го изеде.

Бабичката повърва съ насъ, па зави и се изгуби въ една долчинка. Ние продължихме по Костина. Облацитъ, които сутринъта бѣха още по върховетъ, сега пѣплеха вече съвсемъ низко, почти до самата земя, после започна да вали кротко, както въ есененъ день. Костина бѣ придошла и блѣскаше мжтнитъ си води по стръмнитъ брѣгове. Отвсѣкжде се стичаха мжтни планински потоци, самиятъ пжтъ къмъ злокобното мѣсто бѣ цѣла рѣка.

фот. Дацовъ

На Искъра

о. Кирила и Стефа се намирахме още на мостенцето. Сичкитъ мълчаха. Само азъ си отворихъ устата, като гледахъ че и отъ дѣсна страна на рѣката сжще ствуватъ много признаци, които показватъ, че мостътъ е направенъ новъ, да обърна вниманието на другаритъ си върху това, да видя дали и тие мислятъ като мене по тоя въпросъ.

— Ти трѣбва да знаешъ, че не са намираме на Пловдивскиятъ мостъ върху Марица, но въ Тетевенския Балканъ, на р. Костина, отговори Бенковски, като се и обърна на назадъ. Това бѣ сбогомъ отъ негова страна . . . Тие сж последнитъ му думи.

До като се готвихъ да попитамъ, защо старецътъ са влече по земята, устата ми се заключиха, езикътъ ми засъхна на гърлото. Около двадесетъ и повече пушки отъ дветъ страни на рѣката, отъ четири страни, изгърмяха отгоре ни, куршумитъ брѣмнаха около ни, като пчели! . . .

. . . Нѣма да ви се похвала така сжщо, че са заловихъ за пушката си, или че зехъ позиция да се браня. Не! Азъ не направихъ нищо, не видѣхъ и не чухъ така сжщо, що направиха тримата ми другари които вървахъ напредъ. Та и съ кого ли щѣхъ да се бора? Съ вѣтрътъ и шумата? Ни човѣкъ се

минаваме малка бичкиджийница, настѣпваме въ Свинарската лжка, дето сгушенъ подъ голѣмъ габеръ стърчи самотно гранитния паметникъ на хвърковатия Войвода. Мъглата става по-гъста, дъждътъ се усилва, ние смирено сваляме шапки и напускаме това свещенно мѣсто.

Въ Рибарица пристигахме измокрени. Цѣла нощъ се припичахме край огъня и дремемъ около огнището.

Сутринъта ни свари съ новъ снѣгъ по планинитъ. Нѣма какво да се прави. За връщане никой и не мислеше. Вървимъ пакъ покрай Витъ по пжтека, която се провира презъ полянки и букаци, нѣкжде се прехвърля по малки мостенца презъ рѣката и после пакъ се загубва въ натежналата отъ влага гора.

Времето застуде, дъждътъ попрестана, постепенно лодъ насъ заглѣхва шумътъ отъ Витъ и ние бавно полазваме по самия Яворецъ. Нагазвама и снѣгъ. Предъ насъ се мерва овчарска колиба, отдалече ни посрещатъ и две-три кучета. Нечакаме нѣкакви покани. Всички нахѣлтваме въ този спасителенъ домъ. Бае Стоянъ и булка Стоеница, обитатели на тази хижа, се надпреварваха да ни предлагатъ услугитъ си. Външния видъ, голѣмичката ни

група и това скитане въ такова време изглежда че допринесоха най-вече за тяхната приветливост и гостоприемство.

Поотпочинахме, стоплихме вкоченелитъ си ржце и отново потеглихме нагоре.

— Може и миечка да видите презъ Яворецъ, добавя на изпращане буля Стоеница, тя често лежи изъ папрата, но не се плашете. Отъ троянскитъ колиби съмъ дошла, много пжти сме я виждали. Хвърляйте камъни, тя сама ще се отмѣсти отъ пжтеката.

Това ни още трѣбваше. Въ този балканъ и мечка да срещнемъ. Вѣтърътъ се усилваше, мъглитъ се гоцѣха надъ главитъ ни, а подъ краката ни се топеше навалѣлия презъ ноцѣта снѣгъ. Живота; който бѣ закипѣлъ презъ пролѣтѣта тукъ, като че бѣ замрѣлъ. Предъ насъ личеа и преснитъ дири на говедаритъ, които бѣха напуснали пасищата и потърсили убежище въ долините. Снѣга и студа бѣха прогонили и тѣхъ.

Изкачваме се на билото и предъ насъ се мерватъ отъ време на време незначайни и далечни вър-

хове и долини, всичко покрито сега въ зимна премѣна. Бурята чупеше новитъ клончета на букитъ, късаше заледения снѣгъ, нѣкакъвъ ропотъ се носеше сега изъ гората за изгубенитъ слънчеви дни.

На Васильовската планина сме по пладне, но студътъ и вѣтърътъ не ни оставятъ да се любуваме отъ тукъ на Стара планина. На лѣво стърчатъ нѣкакви развалини на самия връхъ сега се е образувало цѣло езерце, отъ застояла вода, а около него сж клюмнали глави наведени камъни отъ нѣкакви си незначайни и старинни гробища. Какви ли племена не сж прекосили тѣзи дебри и усой? На какви ли човѣшки сждби не сж били свидетели тѣзи самотни сега върхове!

Вѣтърътъ се усилва, гони ни мечтитъ, но гони и студенитъ мъгли. Предъ насъ сж тамъ нѣкъде вече Шипково, Грънчарскитъ колиби, а по-нататъкъ и Троянъ. За тамъ бързае сега. Като буйния планински потокъ ние жалимъ за полето, дето може би ни чака слънце, топлота и усмивката на пролѣтнитъ цвѣтя.

Зах.

ЗА ПЕЩЕРИТЪ

Въ статията си „Свещени пещери“ напечатана въ Български туристъ (год. XVI Априль 1924 кн. 8) дадохъ нѣкои сведения за пещеритъ, като храмове и светилища въ старо време въ Гърция и у насъ. Нѣма да бжде безинтересно за българскитъ туристи, ако тукъ допълня тѣзи сведения съ нови, които впоследствие можахъ да намера за пещеритъ изъ България.

Ето какво пише г. Б. Дяковичъ, директоръ на Пловдивската Народна Библиотека за пещерата „Царна“ при с. Новоселъ, Пловдивско, която е служила за светилище на старитъ траки, въ Периодическо списание LXV 1905 г., стр. 241 след:

„На юго-изтокъ отъ село Новоселъ, Пловдивска околия, Бѣлощицка община, далечъ отъ него на 1/2 часъ, по пжтя за с. Яворово, високо се издига гигантска гола скала. Като нѣкое чудовище съ широко зинали уста тя неволно ни привлича вниманието съ своята огромна пещера и, въпреки нашата умора, ни кара тутакси да я споходимъ. Пжтътъ се качва къмъ изтокъ покрай бедни балкански нивя и дребни шубраци. Следъ малко ние пресекохме единъ буенъ потокъ, който съ своитъ пенливи води освежава мѣстността и бързо напускаме пжтя, за да се мушнемъ на лѣво въ единъ храсталакъ, та по козя пжтека да се изкатеримъ до подножието на гигантската скала. Отъ тукъ ни се открива хубава, широка гледка на селото Новоселъ, цѣло потънало въ зеленина отъ плодови дървета, най-вече ябълки, орѣхи и череша; задъ него малко налѣво с е гуши чисто помашкото село Еникъой съ своето бѣло минаре, което стърчи като мраморенъ стълпъ въ зелено-

листевата градина. Между дветъ села като смокъ се извива широко шосе, та пѣпле по зеленитъ плещи на мжчния Юрукъ-Аланъ. То съединява Пловдивъ съ Чепеларе. На шосето по-близу до Новоселъ се бѣлее съграденъ отъ новоселци малъкъ параклисъ Св. Петка, гдето човѣкъ въ бури и дъждове намира добъръ подслонъ. Задъ дветъ села погледътъ ни се губи въ широкото Тракийско поле, сега жълто, покосено отъ хилядитъ лжчи на южното слънце.

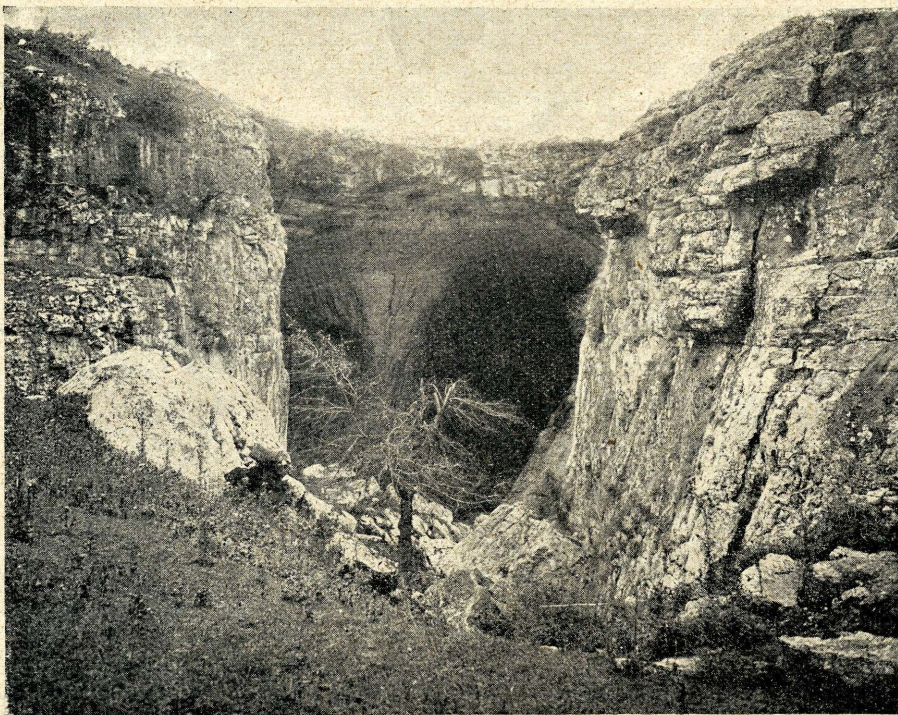
„Пещерата, която ни е заставила да споходимъ тази мѣстность, известна подъ име Царна, Царичене и Круша, е служила на знаменититъ траки за светилище. Тя е образувана въ скалата на 7 метра отъ сегашната ѣ основа, която е значително издигнатата отъ срутени камъни и прѣстъ, що съставятъ сега първитъ стжпала на входа. Тукъ човѣкъ, ако има решителность да се катери въ пещерата, трѣбва предварително да си изуе обувкитъ, та да попѣпле по съвършено отвесната скална стена, като се здраво придържа о нейнитъ грапавини.

„Самата пещера е 20 метра широка и 12 м. дълга. Височината ѣ не може да се измери, ала ще да е около 10 метра.

„Въ дѣното на това тракийско светилище при сѣверния му край е била открита група отъ мраморни релефи на известния типиченъ тракийски конникъ. Всичкитъ релефи били изкопани на едно мѣсто. Първоначално изровили нѣщо като долапче 1 м. широко и сжщо толкова дълго, съграденото отъ четвъртити тикли (плочи), очукани отъ човѣшка ржка нарочно за тази цѣль. Въ него видѣли наредени единъ пластъ релефи, обрнати съ лицето нагоре.

Като прибрали тѣзи релефи, открили се нова голѣма тикла, подъ нея новъ пластъ релефи, които лежели вече върху самата земя. Колко именно паметника били намерени не се знае, защото тѣ били разграбени и изпокрити, ала все пакъ броятъ ще да е надминавалъ тридесетъ“.

Между намеренитѣ плочи съ релефи, за които говори г. Б. Дяковичъ, намерилъ една съ надписъ, въ който се споменува името на Асклепия,

Пещерята Проходна при Карлуково

фот. Г. Трайчевъ

бога на здравето. Понеже тази плоча била посветена и подарена на Асклепия, то явно става, че пещерата Царна е била оброчище на този богъ.

Обстоятелството, че покрай оброчището имало изворъ, то явно показва, че тази вода въ старо време се считала за лѣковита и тамъ отивали богомолци да се молятъ и да поднасятъ дарове на бога на здравието Асклепия.

Най-новото пещерно откритие, което е отъ преголямо значение за науката, стана презъ есенята на настоящата 1925 г.

Уредникътъ на предисторическия отдѣлъ при Народния музей Р. Поповъ предприе съ сръдства на Археологическия Институтъ, изучването на нѣкои пещери по течението на р. Искъръ. По този случай той предприе изучването чрезъ разкопки на пещерата „Тъмната дупка“, която се намира въ

скалата, на самия брѣгъ на Искара при с. Карлуково. Тази пещера е на около 20 крачки отъ „Горната порта“ на пещерата „Проходна“. Г-нъ Р. Поповъ бѣ щастливъ да открие за прѣвъ пѣтъ въ България въ пещерата „Тъмната дупка“ предмети отъ палеолитната епоха, която датира отъ преди 25,000 години пр. Хр. Тамъ сж открити най-старитѣ оржия, които е обработвала човѣшката ржка като : върхове отъ стрѣли, ножове, дълбачки (сврѣдли) и едно

рочно оржие, всички отъ кремъкъ; освенъ това откриха се кости отъ конь, отъ прадѣдото на сегашния рогатъ добитѣкъ (босъ примигениусъ), отъ пещерна мечка, пещерна хиена, пещеренъ вѣлкъ, сѣверенъ елень, мамутъ, носорогъ и др. предпотопни животни, които сж живѣли у насъ.

Върху една конска тазна кость се забелѣзватъ следи отъ работа на човѣшката ржка.

Съ откриването на палеолитнитѣ предмети се допълватъ у насъ всичкитѣ предисторически степени на културно развитие на човѣка отъ появяването му на земята въ България до настѣпването на историческитѣ времена. Трѣбва да забелѣжа, че останки отъ палеолитна епоха до днесъ не сж открити нигде въ Балканския полуостровъ.

Това става днесъ за прѣвъ пѣтъ въ България.

Отъ гореизложеното и особено отъ палеолитнитѣ открития въ пещерата „Тъмната дупка“ всѣки може да си представи, какви богатства се криятъ въ пещеритѣ въ свръзка съ всесвѣтската наука и частно за културата въ България още отъ най-старитѣ времена отъ появяването на човѣка на земята, та до скорошното минало, съ което сж свръзани пещернитѣ черкви.

Това повторно ми дава поводъ да се обърна къмъ българскитѣ туристи съ молба, при своитѣ излети изъ хубавитѣ и живописни мѣстова на нашето хубаво отечество, да не забравятъ да събиратъ сведѣния за названията и народнитѣ предания за пещеритѣ и да ги съобщаватъ чрезъ „Български туристъ“ въ форма на малки разкази или съобщения.

Н. А. Мушмовъ.

ДРУЖЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ

Извънреденъ съборъ на Б. Т. Д. — За оформяване участието на Българското туристическо дружество въ Съюза на славянскитѣ туристически дружества и разглеждане на нѣкои организационни въпроси отъ по спешенъ характеръ, Централното настоятелство свиква *извънреденъ съборъ* на дружеството на 6 декември т. г. съ следния дневенъ редъ:

1. Участие на Б. Т. Д. въ Съюза на славянскитѣ туристически дружества (обсжждане и приемане устава му избиране трима представители въ съюзния съветъ, разрешаване необходимитѣ кредити, одобрение командировката на дружествения пратеникъ на срещата въ Висока Татра).

2. Хижестроителна дейность на дружеството, програма и подпомагане на хижестроежа, хижи и туристически домове.

3. Туристически лагери.

4. Източници на средства.

5. Туристическа литература и разпространяване на дружественитѣ издания.

6. Туристически срещи.

7. Разни.

Пратеницитѣ ще пътуватъ по единично съ увѣрение и 50% намаление по желѣзницитѣ. Поискано е разрешение за петдневенъ отпускъ на пратеницитѣ-чиновници. Желателно е на събора да участвуватъ председателитѣ на всички клонове или най-малко тѣхни застъпници отъ клоновитѣ настоятелства.

Самоковъ. — За пръвъ пътъ тази година Самоковскитѣ клонъ *Рилски турист* организира тържествено отпразнуване на дружествения празникъ, 2 августъ Вечерята въ сѣбота членоветѣ на клона и тия на мѣстния клонъ на Юношеския туристически съюзъ заедно съ гоститѣ отъ Софийскитѣ клонове на дветѣ дружества бѣха събрани на чаша бира въ туристическата градина край града. Председателъ на клона, г. Велчевъ, пи наздравца за българския туристъ и неговия празникъ, отъ който пожела да се създаде една здрава традиция за подкрепа на духа и подържане мощта на организацията. Нему въ отговоръ представителъ на Централното настоятелство г. Пѣвевъ благодари на Самоковци за идеята да устройватъ *рилски тържества* на дружествения празникъ и изказа пожелание това начинание да се развие и на зова на самоковци да се обаждатъ все повече другари отъ всички краища на родината, та въ сърцето на българскитѣ Алпи туризмътъ ежегодно да въздава хвала на създателя. Съ възторжени думи представителя на Юношеския туристически съюзъ г. Поповъ поздрави роднитѣ планини и приветствува поклонитѣ имъ, събрали се да имъ отдадатъ своята почитъ.

Рано сутринта въ недѣля младитѣ музиканти — гимназисти будѣха съ туристическия маршъ самоковци и подканяха на излетъ. Отъ тъмни зори още пѣплѣха групи съ торбички и раници по шосето къмъ Чам-кория. Къмъ 8 ч. главното ядро отъ членоветѣ на клона бѣ изпълнило площада предъ Читалището, дето председателъ на клона г. Велчевъ тържествено декорира ветернитѣ отъ клона г. г. Дръ Кокосковъ и Христовъ съ юбилейната значка, и вкупомъ всички потеглиха подъ звучитѣ на „Балкани, дигайте се . . .“ за Чам-кория, дето бѣ устроена туристическа забава.

Тъкмо самоковци слизаха къмъ *Песако*, и отъ радуилското шосе се зададоха долнобанчани, голяма група, повече отъ 40 души. Слети въ едно другаритѣ отъ двата клона и софийскитѣ имъ гости манифестираха начело съ гимназиалната музика край вилитѣ по „Рида“ па се върнаха на дружно веселие на Песако.

Следъ обѣдъ къмъ 4 часа повече отъ стотина излетника потеглиха въ стройни редици съ музика на чело за хижата подъ Мусала, за да завършатъ празника на най-високия роденъ връхъ, а другитѣ останаха до късно въ Чам-кория и съ пѣсни огласяха рилскитѣ усои.

Празника на Рила въ Долна Баня. — Той ще се празнува за пръвъ пътъ. Туристическия съборъ го е опредѣлилъ. Макарь и късно афиширанъ, Ибърци бързо решиха да подкрепятъ благородната инициатива, като взематъ живо участие въ тържествата и сподѣлятъ радостта на Самоковци, като добри съседи.

Рано сутринта на 2 августъ 44 Ибърци, добре екипирани, запѣха „Балкани вдигайте се...“ и поеха, съ твърди и решителни крачки, пътя за *Чамъ-Кория*, изпращани отъ разбуденитѣ и изненадани отъ тази гърмовита пѣсенъ и туристическия рогъ. селяни и лѣтовници. Небето вчера поля съ благотворенъ дъждецъ пътя ни, ороси тревы, цвѣта и гори и прочисти въздуха отъ прахъ и мизми. Колко сладко се диша! Това повдига настроението на пътниците, усилва веселостта и повишава тона на пѣснитѣ, на които се мжчатъ да конкуриратъ крилатитѣ пѣвци.

Радуилъ е унесенъ въ най-сладкия сънъ, а ние си позволихме да разбудихме бай Стояна, за да ни направи чай. Колко е сладкъ и ароматенъ. Черковната камбана заби и кани богомолцитѣ за молитва. Премѣнени селяни и селянки се задвижиха къмъ черква, а нашата внушителна и оригинална обстановка привличатъ вниманието и поздравитѣ имъ.

Поехме пътя за Чамъ-кория и потънахме въ гората. Алени ягоди мамятъ погледа и дразнятъ апетита. Спрехме се на генерална почивка при лесничеството. Студена чешма шурти и туристѣтѣ се миятъ и пристаятъ.

Часътъ е 10 пр. пладне Рогътъ засвири „ходоумъ дружно“ и гората екна отъ „Балкани дигайте се...“ Подъ такта на пѣснитѣ неусетно се отзовахме на Сборния пунктъ въ Чамъ-кория. И какво чудно съвпадение! — Самоковскитѣ туристи, току-що пристигнали, заедно съ гоститѣ — и ние се зададохме. Всички се обърнаха къмъ насъ. Музиката гръмна напредъ. следъ нея се наредихме всички да манифестираме всрѣдъ акламацийтъ на чамкорийци.

Каква прекрасна идея — да се празнува *празникътъ на Рила*, празникътъ на хубавото, величавото, божественото! Да! Ще го празнуваме! и съ този празникъ ще създадемъ отъ Рила храмъ на поклонение — за всички туристи и любители, ежегодно да дохождатъ и да се кланятъ предъ тѣзи величествени картини и прославятъ онзи художникъ, които ги е създалъ. Ако Иерусалимъ стана мѣсто на поклонение за цѣлия християнски свѣтъ, който го пази презъ вѣкове като най-голяма светиня, то и ние скъпо ще пазимъ, страстно ще любимъ и благовейно ще се кланяме на хубоститѣ на българския Иерусалимъ — *Рила*. И ако Иерусалимъ канѣше своитѣ поклонници за Възкресение, то Рила ще ги кани отъ всички краища за празника си ежегодно на Илинденъ.

Часътъ е 4 сл. обѣдъ. Клоновитѣ главатари надуха роговетѣ за сборъ. Въ скоро всички туристи сж на линия съ раници Музиката засвири и ние твърдо закрачихме за Мусала. И нея ще посетимъ, и нея ще поздравимъ и нея ще осветимъ тази нощъ. Изпращачитѣ сж много... Когато се изтеглиха всички, които ще пътуватъ за Мусала и се раздѣлиха отъ изпращачитѣ, самоковски моми съ кошници изкогнаха напредъ, та укичиха всички поклонници на Мусала съ цвѣта. Хвала имъ! Много имъ благодаримъ за това внимание и тази изненада.

При смръкване стигнахме хижата, която е до езерото въ подножието на Мусала.

Само онзи, който е изморенъ, който е изпотенъ и търси сгода — да се преоблече, затопли, нахрани и преспи, само той ценй — какво велико и благотворно е значението на хижата! За туриста тя е домъ спасителенъ, домъ за отдохъ и почивка — черква, де поклоникътъ съ благоговѣние влиза, храмъ на жертвоприношението, въ който туриста отдава хвала, благословия и почитъ къмъ „китторитѣ и приложницитѣ“, инициаторитѣ и реализаторитѣ на хижестроенето. Трѣбва всички да се запретнемъ и възпитае поколението да гради и поддържа хижи, а властта — най-строго да наказва рушителитѣ на тѣзи свещени и богоугодни домове, които сж благодать за

туриста. Изпиталъ всичката полза и благотворно влияние, които ми принесе хижата при Мусала, отправямъ моето сърдечно и искрено „хвала“ на Самоковския клонъ отъ Б. Т. Д.

Часътъ е 3½ сутринята. Лагерътъ оживѣ. Макаръ още тъмно, излетници плъзнаха по тѣлото на Мусала. Красиви езера стоятъ на постъ по стръмния пътъ и по-срѣщатъ и изпращатъ. Ония отъ тѣхъ, които сж въ лѣво, сж черни, тъмни и страшни, и изглеждатъ като кратери на вулкани, защото сж въ сѣнка, а оние — отъ дѣсно, лъщятъ като разтопено олово, защото зората ги е осияла. Преди още слънцето да изгрѣе, и главата на Мусалата оживѣ. Всички чакатъ изгрѣва на слънцето, за да му се поклонятъ, като ония идолопоклонници, които всѣка сутринъ и вечеръ му се кланяли и молили — за да го умилостивятъ, да имъ изгрѣе пакъ. Ето го! То се появи червено, величаво и залъ съ свѣтлината си всички върхове, жбери, циркуси. Какъвъ викъ, какви поздравии съ каква радостъ го посрещнаха туристите! Едни му извиха хоро въ висинитъ, други вдигнаха рѣце къмъ небето и му коленичиха като евреитъ предъ жертвеника на Ваала.

Силенъ вѣтръ, но небето е чисто и ясно. Благодаримъ и търпимъ вѣтра, защото Мусала е капризна и редко открива лицето си. Тя като кадъна често увива главата си съ яшмакъ и не ти позволява да гледашъ образа ѝ, а сега се е открила, и ти свободно гледашъ онзи лабиринтъ отъ върхове и долове, едни отъ които изглеждатъ като джуджета отъ този великанъ, а други — въ далечинитъ подпиратъ облацитъ, за да не се сгромолясатъ.

Следъ гледане до насита, групитъ почнаха да се сбогуватъ и поематъ — кои за Пиринъ, кои за манастира, кои за Белмекенъ, кои за Ибъръ, а ние се смѣхнахме при Маричинитъ езера. Славенъ бѣше маршрутътъ на онази голѣма група, която се движеше по билото отъ връхъ на връхъ, хората на която се виждаха като орли въ висинитъ. Този день тия върхове оживѣха.

Разположихме се при чудесни изворчета, де водитъ на Марица пръвъ пътъ виждатъ небето, за да пиемъ именно такива води, защото били най-благодатни. Изпитахме го и се увѣрихме, че това било истина. Накладохме голѣмъ огнь. Сварихме чай, закусихме и всички сладко заспаха. Не ги будете, защото свещени и дълбоки сж причинитъ, които сж предизвикали този сладкъ сънъ.

Отпочинали добре, тръгнахме по течението на Марица. Ние сме въ подножието на „Кечи-Чукуръ“ (козе падало). Взираме се по полянки и скали да съгледаме нѣкое стадо диви кози или елени, но нищо. Пръвъ пътъ въ живота си азъ минавамъ по тѣзи мѣста, безъ да видя тѣзи редки животни, които преди време оживѣваха маричинитъ усой. Колко жестокъ е ловецътъ — колко слабъ е законътъ! Дали сме само ние българитъ такива?!

Марица се пени, бучи, та ни оглушава, и ние трѣбва да викаме, за да се разберемъ. Въ тихъ, дълбокъ, прозраченъ гьолъ виждаме десетина пастърви, все еднакъвъ бой. Нашето минаване не ги смути. Даже една изхрипна и плисна съ опашката си — напукъ на пѣтницитъ.

Късно презъ нощта, ние стигнахме въ с. Долна-бана, бодрни, изпълнени съ благоговение и задоволство и съ нови планове за бждни излети.

А. Д. Цвѣтковъ

Софийскиятъ клонъ Алеко Константиновъ отъ Б. Т. Д. има на 11 и 20 августъ т. г. извънредно общо събрание на членоветъ си, на което следъ като г. К. Илиевъ даде отъ страна на клоновитъ пратеници на събора отчетъ за работата на XVIII дружественъ съборъ въ Ст. Загора и взетитъ отъ него решения, настоятелството на клона даде отчетъ за дейността на клона отъ началото на годината до деня на събранието.

Общитъ условия за широка дейность бѣха презъ изтеклото време твърде неблагоприятни. Все пакъ клонътъ не бездействува и отбѣлѣза началото на нови културни инициативи. На първо мѣсто бѣ подета и докарана до извѣстно положение работата по *залесяването* на Витоша,

за което последното редовно общо събрание на клона взе решение. За цѣлтъ настоятелството организира една добре посетена беседа върху нуждата отъ залесяване, неговото значение и ролята на туристическитъ организации за популяризирането му. За подготвяне на практическата работа по залесяването се поиска и получи отъ съответното министерство нужното разрешение съ обещание за съдействие, а за набавяне на необходимитъ за цѣлтъ средства се отпечатаха и пуснаха марки „фондъ залесяване“.

По наше искане и въ пълно разбирателство съ министерството, съ съответнитъ органи на което се установи постоянно сътрудничество, отъ Софийския разсадникъ бидоха отпуснати 20,000 борчета, съ които можѣ да се засади едно пространство отъ около 30 декара около хижа Алеко. Засаждането стана при най-добри условия и по-голѣмата частъ отъ младитъ борчета се прихванаха въпреки голѣмата разлика въ климатическитъ условия въ София и на Витоша. — На празника на залесяването, Врѣбница, бѣ уредена *другарска среща* въ малкиятъ салонъ на Славянска бѣсѣда, която бѣ добре посетена.

Наредъ съ работитъ по залесяването клонътъ продължи и своята *строителна* дейность по довършването на нѣкои допълнителни работи въ и около хижата. Покривътъ на хижата, който първоначално бѣ само отъ керемиди върху летви, биде обшитъ изцѣло и измазанъ. Отъ голѣмитъ каманаци, разхвърляни около хижата, се натрошиха около 90 кубика камъни за строежъ — съ огледъ на бждщи постройки и пристройки около хижата и за разчистване на мѣстото около нея. Проектирано е изграждането на една хубава *чешма* при хижата по предложението на първия председател и организаторъ на дружеството, г. арх. Г. Козаровъ, който пое върху си и разносикитъ по изграждането ѝ, за което клоновото настоятелство му изказва своята благодарность.

За да се осигури проходътъ до хижата презъ всѣко време предприе се построятъ на една лека *междина станция* при „Вълчата скала“, която е на привършване. Работата около нея се извършва отъ една група доброволци-членове на клона. Друга една група отъ членове на клона предприе презъ лѣтото построятъ на една *малка хижа* надъ „Златнитъ мостове“ съ съгласието на клоновото настоятелство и съдействието на лесничеството, което отпусна нужния дървенъ материялъ. И тая хижа ще бѣде за зимата готова. Най-сетне третата група отъ клонови членове е приготвила една *камбана* за хижата, която е качена вече горе, за да служи на заблуденитъ въ лошо време и показва мѣстото на хижата.

По отношение на *просвѣтната дейность* на клона се нахвърляха нѣкои проекти, безъ да могатъ да се устроятъ презъ пролѣтѣта нови беседи. Проектитъ сж насочени къмъ просвѣщаване на членоветъ и просвѣщаване на обществото. Тѣ предвиждатъ първо организиране при хижа Алеко единъ *институтъ за проучване и разхубавяване на Витоша* и второ създаване на *туристка литература*. Къмъ института се предвиждатъ следнитъ отдѣли 1) лесовѣдно-ботанически за организиране на залесяването и уреждане на паркъ за високо планински култури и ботаническа градина за демонстрациране на витошката цвѣтна флора; 2) географско-исторически за проучаване на Витоша въ географско и историческо отношение и запазване нейнитъ географски и исторически паметници. 3) геолоко-петрографски и метеорологиченъ за изучаване на Витоша въ това отношение съ образуване на Витошка минерално-петрографска сбирка и пр. Институтътъ ще се ръководи отъ специаленъ комитетъ, а отдѣлитъ ще се завеждатъ отъ специалисти. Мнозина наши учени сж дали вече съгласието си да участвуватъ въ него.

Настоятелството бѣ въ намерение да уреди *детска колония* на хижата и поиска съдействието на Софийското училищно настоятелство. Поради несъгласия на компетентнитъ мѣста върху годността на мѣстото за такава колония въпросътъ остана да се проучи, като се нареди и една малка анкета между видни наши лѣкари по въпроса.

По отношение на *излетната дейность* нашиятъ клонъ стои предъ нови задачи. Излетитъ като средство за

привличане на членове и събуждане стремеж за общуване с природата си отживяха времето. Когато софийските планини станаха тѣсни за многобройните излетници — софиянци, и официалните излети станаха безпредметни въ старата им форма. Сега се чувствува нужда от осмисляне на излетите, и официалните клонови излети трѣбва да вземат формата на *научни екскурзии*. За тѣхното уреждане и организиране има да се работи, за това ще спомогнат много проектираният научен институт, както и издаването на подходяща туристическа литература. През отчетното време сж организирани 12 официални излети и безброй неофициални. Клонът е участвувал с голѣм брой свои членове на срещата въ Кюстендил, на рилските тържества на 2 август въ Самковъ — Чам-Кория — Мусала и въ събора и следсѣборните излети.

Отношенията между членовете на клона сж били винаги коректни. Малкитѣ недоразумения сж обикновени явления въ по-многобройните организации, такива е имало и въ нашата среда, но не от естество обаче да пречат на другарските отношения между членовете. Прави се всичко възможно за избегване на каквито и да било спречквания между официални лица и органи на клона и негови членове и гости. Съ Централното настоятелство клонът е бил винаги въ пълно разбирачество.

Отношенията съ *Юношката туристически съюз* и софийския му клон сж били най-дружески. *Туристическата кооперация* е общо дѣло съ тѣхъ. Духът на единението владѣе въ всички дѣла съ общи допирни точки.

Следъ отчета и на клоновия касиеръ и доклада на контролната комисия събранието гласува единодушно одобрение дейността на настоятелството и освобождаването му отъ отговорностъ и прие съжаление оставката му. По негово предложение събранието разреши, въ случай на нужда да се отпусне помощъ до 3,000 лв. за доизкарване малката хижа при „Златни мостове“. Следъ това биде избрано ново настоятелство, членовете на което сж си разпредѣлили работата както следва: председателъ Ст. Поплуковъ, подпредседателъ Д. Тошковъ, секретаръ Ж. Стойчевъ, касиеръ Ат. Гиневъ, и членове Вл. Христовъ, Т. Чилингирова, Ил. Секуловъ и Б. Георгиевъ. По подаване оставка е излезла Т. Чилингирова и е замѣнена отъ първия запасенъ членъ Б. Минковъ.

Враца. — На 2 августъ Врачанскиятъ клонъ *Веслецъ* чествува тържествено двоенъ празникъ: своя 25 годишенъ юбилей и полагане основния камѣкъ на красивия туристически домъ, който клонътъ започва да строи надъ града, въ мѣстността *Калето*. Сутринтъ е устроена внушителна манифестация до построения павилионъ на Калето, въ която освенъ членовете на клона участваха и всички културни и спортни организации въ града. Отъ страна на Централното настоятелство присѣтствуваха председателътъ г. Ил. Антоновъ и членътъ Ив. Бойковски. Тукъ, следъ отслужването на божествената служба, се положи основниятъ камѣкъ на туристическия домъ, а следъ туй клонътъ бѣ поздравенъ, както за юбилей, така и за началото на голѣмото дѣло, което започва, отъ всички официални власти и организации.

Подиръ обѣдъ клонътъ устрои излетъ до Згуриградъ, посетенъ извънредно много отъ Врачанци, на който сж присѣтствуваха членове и отъ Плевенския клонъ *Кайлъшка долина*. Подъ хубавитѣ сѣнки на красивия Згуриградъ излетниците прекараха нѣколко часа въ весели пѣсни и игри. Привечеръ бѣ уредена манифестация изъ града, а следъ туй предъ паметника на Хр. Ботевъ имаше туристическа вечеръ, на която се пѣха туристически пѣсни и пушаха ракети и бенгалски огньове, подиръ което всички вкупомъ изпратиха до гарата гоститѣ Плевенци. На другия денъ специални комисии обходиха всички магазини, отъ които събираха помощи за туристическия домъ.

Хасково. — На 28 августъ н. г. се състоя въ Хасково срѣща на южнобългарските дружествени клонове, на което бѣха представени клоновете въ Ст. Загора, Т. Сейменъ и Харманли съ 24 свои члена и Централното настоятелство отъ г. г. Ил. Антоновъ и Ив. Раевъ. Отъ мѣстния клонъ присѣтствуваха повечето отъ членовете му и голѣм брой хасковски граждани и гражданки. Въ 10 ч. сутринтъ председателътъ на Хасковскиятъ клонъ *Аида*, г. В. Радчевъ откри срѣщата въ салона на читалище „Заря“ като приветствува гоститѣ съ добре дошли. Следъ това членътъ отъ централното настоятелство г. Раевъ разви своя рефератъ, изслушанъ съ най-голѣмо внимание и интересъ отъ присѣтствувещитѣ.

Съ нѣколко думи г. Раевъ обрисова основаването и развоия на нашето дружество и мина къмъ неговитѣ настоящи задачи, неговата целъ, неговото оправдание въобще. При това той разгледа обстойно значението на туризма за човѣка, за личността и обществото съ природата върху тѣлото на човѣка и се спря върху конкретните цели на нашата организация: създаване възможно най-благоприятни условия за всестранното използване това влияние отъ страна на дружественитѣ членове, — и средствата за постигането на тия цели, между които на първо мѣсто изпъкватъ улесняването на планинскитѣ излети и пътуването въобще, хижестроене, пѣтебелѣзане, туристически спални, лѣтни лагери, пѣтеводители, разпространяване на географски, естествени и физиологични познания, осмисляване на излетите чрезъ проникването имъ съ духа на наблюдателностъ и опознаване на природата, нейните закони и нейното битие и пр. и пр. Всички тия цели и средства оправдаватъ напълно съществуването на една организация като нашето дружество.

Следъ това председателътъ на Централното настоятелство г. Ил. Антоновъ изложи по-конкретно нѣкои въпроси отъ организационенъ характеръ и изтъкна необходимостта отъ сериозното имъ обсъждане и разработване отъ клоновете. Това сж главно въпроситѣ за белѣзане на пѣтищата, проучаване районитѣ и събиране материялъ за пѣтеводители, уреждане на спални и туристически лѣтни лагери и пропаганда. Всички присѣтствуващи членове се отзоваха на тоя апелъ на председателя на дружеството и си дадоха дума да работятъ за възможно по-добро решение на подигнатитѣ въпроси. Въ свръзка съ това се изтъкна отъ нѣкои клонове нуждата отъ поддръжка отъ страна на общинската и Училищни власти, за която целъ се помоли Централното настоятелство да направи постѣпки предъ съответните министерства.

Следъ обѣдъ всички участващи направиха дружень излетъ до банитѣ — Аидаа и имаха случай да се опознаятъ по-отблизу и завържатъ по-дружески връзки.

Туристическата Коперация е издала следното окръжно до всички клонове на Б. Т. дружество и Ю. Т. Съюзъ.

Както ви е известно на 18. X. 924 год. се положиха основитѣ на първата по рода си кооперация подъ наименование *Българска туристическа кооперация за общи доставки*.

Днесъ, една година отъ нейното основаване, кооперацията разполага съ дѣловъ капиталъ напълно внесенъ отъ 37000 лв., разпредѣленъ между 108 члена, отъ които 96 лични а 19 колективни.

Колективни членове сж: Централното настоятелство на Б. Т. Д. съ 80 дѣла — 8000 лв. и клоновете му *Алеко Константиновъ*, София, съ 20 дѣла — 2000 лв.; *Веслецъ*, Враца, съ 10 дѣла — 1000 лв.; *Ибърски Туристъ*, Д. Баня, съ 5 дѣла — 500 лв.; *Висока Поляна*, Шуменъ, съ 10 дѣла — 1000 лв.; *Орлово Гнѣздо*, Казанлъкъ, съ 10 дѣла — 1000 лв.; *Узана*, Габрово, съ 10 дѣла — 1000 лв. *Пиринъ*, Разлога, съ 10 дѣла — 1000 лв.; *Осогово*, Кюстендилъ, съ 10 дѣла — 1000 лв.; *Трапезица*, Търново, съ 20 дѣла — 2000 лв.; *Приста*, Русе, съ

5 дѣла — 500 лв.; Ц. настоятелство на Ю. Т. Сжюзъ съ 5 дѣла — 500 лв.; и клоновѣтѣ му: *Розова Долина*, *Казанлъкъ*, съ 5 дѣла — 500 лв.; *Загорка*. Н. Загора съ 5 дѣла — 500 лв.; *Каменець*, Г. Ореховица, съ 5 дѣла, — 500 лв. и *Момина Скала*, Княжево съ 5 дѣла — 500 лв.

Записали сж се, обаче не сж ввели сумитѣ на записанитѣ дѣлове следнитѣ клонове на Б. Т. Д. *Българка* Сливенъ, съ 20 дѣла; *Юмрукъ Чалъ*, Карлово, 5 дѣла; *Безово*, Станимака, 8 дѣла; *Рилски езера*, Дупница, 10 дѣла; *Колушъ*, Радомиръ, 5 дѣла; „Рилски Туристъ“ Самоковъ, — 5 дѣла; *Голо Бърдо*, Перникъ, 10 дѣла; *Родопи*, Харманлий, 10 дѣла; *Сърнена Гора*, Ст. Загора, 20 дѣла и *Радинъ градъ*, Разградъ, съ 2 дѣла.

Съ този малък капиталъ, увеличенъ почти двойно презъ последнитѣ два месеца, кооперацията е направила доста задоволителенъ оборотъ отъ 308,094.54 лв. Това се дължи доста много на личнитѣ връзки на членоветѣ отъ Управителния Съветъ и готовността на търговцитѣ да кредитиратъ младата но стъпила доста здраво туристическа кооперация.

Имайки за целъ да достави на първо време най-необходимитѣ туристически материяли кооперацията се е снабдила съ раници, обувца, чорапи, гамаши фланели, ризи, бастуни, геги, туристически габари и пр. които по цени, качество и изработка конкуриратъ на всички спортни магазини. Това иде да се потвърди отъ факта, че всѣки доставенъ материялъ или партида туристически предмети се разпродаватъ въ най-скоро време. На пѣтъ сж и се очакватъ въ най-скоро време да се получатъ платъ за дрехи зимни, термоси, матерки, разни алуминови прибори като чашки, кутии, спиртници и пр.

На първото редовно общо годишно събрание, състояло се на 18 Юни т. г. на което присъствуваха почти всички членове — лични и колективни, следъ като се даде отчетъ отъ стария Управителенъ Съветъ за развитието на кооперацията и се размениха мисли за бъдещата дѣйностъ и разрешиха редица важни въпроси поставени на разглеждане въ опредѣления дневенъ редъ се избра първиятъ редовенъ Управителенъ Съветъ, който се конституира така: Председателъ Д-ръ Козаровъ, п. Председателъ К. Илиевъ, секретарь-счетоводителъ И. Гузуркова, касиеръ-магазинеръ Ив. Миневъ и съветници П. Кебърле, Ст. П. Георгиевъ и Н. Касабовъ.

Така съставенъ новиятъ Управителенъ Съветъ започна своята тежка и отговорна дейностъ — да набави доброякоствени и ефтини туристически материяли. Тази му дейностъ обаче се чувствително спъна отъ липсата на достатъчно капиталъ. По-голѣми доставки и то направо отъ странство едва напоследъкъ можаха да се направатъ и то при условие, че капитала ще се увеличи чувствително. Действително, въз основа писмото ни до Българската Централна Кооперативна банка, съ което поискахме да ни се отпусне кредитъ, банковъ инспекторъ провърши най-шателно състоянието на кооперацията и следъ като констатира всичко редовно, изказа мнение да се отпусне кредитъ въ размѣръ на записанитѣ дѣлове. Въ най-скоро време този кредитъ ще се отпусне, обаче и той ще е малък да задоволи всички необходими нужди и позволи на Кооперацията да влезе въ своето правилно и спокойно развитие. Това ще може да се отстрани само ако клоновѣтѣ отъ Б. Т. Д. и Ю. Т. С. се проникнатъ отъ идеята за туризма, употребятъ максимумъ усилия за да проагитиратъ и запишатъ между членоветѣ си повече дѣлове, а самитѣ клонове се запишатъ непременно за колективенъ членъ. Туристически дългъ се налага да сторятъ това въ най-скоро време, както всички клонове, така и всѣки организиранъ туристъ.

и следния ценоразписъ

Редакторъ: Ив. Велковъ

ЦЕНОРАЗПИСЪ

НА МАТЕРИАЛИТѢ НАХОДЯЩИ СЕ ВЪ МАГАЗИНА
НА БЪЛГАРСКАТА ТУСИСТИЧЕСКА КООПЕРАЦИЯ
улица „Солунска“ № 23.

Обуца шити и ковани съ двойни гйонове и туристически габари	550 л.
Обуца само ковани съ двойни гйонове и туристически габари	500 „
Раници отъ непромукаемъ платъ 70/70 см.	370 „
„ „ „ 60/60 см.	340 „
„ „ „ 55/50 см.	325 „
„ „ обикновенъ „ 60/60 см.	240 „
„ „ „ 50/50 см.	220 „
Ризи туристически № № 37, 38, 39 и т. н.	220 „
Фанели зимни отъ тройка вълна мжж 700 гр. т.	290 „
„ зим. отъ тр. вълна мжж. и дамски 600 гр. т.	270 „
Чорапи-гамаши отъ тройка вълна 65 см. високи	90 „
Чорапи-гам. отъ тр. въл. 40 см. в. за увив. надъ об.	40 „
„ мжжки отъ тройка вълна съ стъпала	55 „
Чорапи дамски отъ тройка вълна за увиване на обувката	50 л.
Шапки зимни авиаторски вълнени	60 „
„ отъ тюль противъ разпильване косата отъ вѣтръ и за спане	35 „
Бастуни туристически съ шипове.	60 „
Гега	60 „
Потници за подраницата	60 „
Габъри туристически съ единъ шипъ . . . броя	0 25
Разни значки и еделвайси по 5, 7, 8 и 10 лв.	
Очакваме въ скоро време платъ за зимни туристически дрехи, термоси, разни алуминиеви прибори като чашки за вода, кутии, спиртници и пр.	
Поржките се изпълняватъ следъ като се изпрати пълната имъ стойностъ касиера на кооперацията Иванъ Т. Миневъ ул. Солунъ, 23, заедно съ 30 лв. за разноски, а за поржчка само на габари 15 лв.	

† Проф. Д-ръ Кр. Дрончиловъ. На 12 Ноември т. г. при единъ наученъ излетъ по новостроящия се рилски водопроводъ загина трагично подъ с. Сименово нашия другаръ Крумъ Дрончиловъ, бившъ подпредседателъ на Б. Т. Д., членъ на Соф. клонъ Алеко Константиновъ и сътрудникъ на Български Туристъ. Погребенъ бѣ скромно и сърдечно, изпратенъ и оплаканъ отъ всички познати и близки. На гроба председателя на Б. Т. Д. Ил. Антоновъ каза и следното последно слово:

Драги Круме,

Заедно съ твоитѣ колеги, твоитѣ студенти и твоитѣ почитатели, дойдохме и ние твоитѣ другари-туристи да си вземемъ последно „сбогомъ“.

Наистина, ти не пожела да блеснешъ въ полето на туризма така, както свети вече твоето име въ полето на родната наука, но все пакъ съ своитѣ здрави мисли за родния туризмъ, ти достатъчно се издигна между насъ и ние за дълго ще чувствуваме празннината, която оставяшъ. Споменитѣ пъкъ, хубавитѣ спомени, които ни оставяшъ, ще ни каратъ да си спомняме за тебе. И ако действително отъ горе може да се гледа, ти често ще виждашъ твоитѣ другари-туристи, възкачвайки се къмъ висинитѣ на роднитѣ планини, да си шепнатъ спомени и за тебе, преждевременно и така трагично загиналъ нашъ другаръ.

Опечалена майко,

Ние знаемъ, че нищо не е въ състояние да изтръгне безкрайната и жестока печаль която изпитвашъ заради твоето тѣй преждевременно и тѣй неочаквано загинало чедо.

Нска поне чувствата на уважение и съчувствие въ твоята печаль, които ти изразяваме всички, облекчатъ поне отчасти тази печаль и бждатъ за тебе едно малко утешение!

Богъ да го прости. Вѣчна му память!

София — Придворна Печатница — 1925